

Η ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ¹

—❖—

Δ'

Ὁδυνηρὰ εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τῶν γεγονότων τούτων καὶ πᾶς φιλόπατρις δικαίως θὰ ἐπόθει νὰ ριφθῇ πέπλος ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἀπαισίου ταύτης σελίδος, ἥτις δυστυχῶς δὲν εἶναι μόνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀγῶνος. Γὰρ ἔτιθασα τῶν τραχέων ἐκείνων πολεμιστῶν πάθη, αἱ πρὸς ἀλλήλους διχόνοιαι καὶ ὁ φθόνος ἐξώθησάν τινας, καὶ δὴ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν μᾶλλον κλεισθέντων ὀπλαρχηγῶν, νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Εἰς τὸ δεινὸν αὐτὸ ἁμάρτημα ὑπέπεσε καὶ ὁ Καραϊσκάκης, εὐτυχῆσας ὅμως νὰ ἐξαγνίσῃ αὐτὸ κατόπιν διὰ τῶν λαμπρῶν ἀθλῶν του καὶ διὰ τοῦ θανάτου του. Ὁ Ἴσκος, ὁ Βαρνακιώτης, ὁ Γῶγος (ἐν Πέτᾳ) θεωρεῖται βέβαιον ὅτι συνησπίσθησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἢ παρέσχον αὐτοῖς ὅπωςδὴποτε τὴν συνδρομὴν των, κατὰ δὲ τὴν περιλάλητον ἐν Ἀραχωθῇ μάχην Ἕλληνες ὀπλαρχηγοί, βαθαί! συνεπολέμουν καθ' Ἑλλήνων μετὰ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Μουστάμπεη καὶ τοῦ Καρυοφίλμπεη! Ἀλλ' ὅμως ἡ ἱστορία ἔχει καθήκοντα καὶ ὀφείλει νὰ ἐξακριβώσῃ μέχρι κεραίας, εἰ δυνατόν, τὰ συμβάντα, διὰ νὰ ἀποδίδῃ ἐκάστῳ τὸ ἀναλογεῖν κατὰ τὴν στάθμην τῆς αἰδίου δικαιοσύνης.

Ἀτυχῶς διὰ τὴν μνήμην τοῦ ἐνδόξου ἀνδρός, περὶ οὗ πραγματευομεθα, δὲν χωροῦσι πολλοὶ δισταγμοὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνοχὴν του. Περὶ τῆς προδοσίας τοῦ Ὀδυσσεῶς ἠγέρθησαν ἀντιρρήσεις τινές, ἀλλ' οὐχὶ σοβαραί. Ἐγράφη ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν συνεμάχησε μετὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν τρίμηνον ἀνοκωχὴν, ὅτι δὲ αὐτὸς δὲν ἔστρεψε τὰ ὅπλα του ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ πάντες οἱ ἱστορικοὶ τοῦ Ἀγῶνος ὁμοφῶνως ἀποφαίνονται ὅτι ὑπέπεσεν εἰς τὸ μέγα αὐτὸ παράπτωμα· οὐδ' αὐτὸς δὲ ὁ πιστὸς ὁπαδὸς του καὶ συνήγορος Παπαδόπουλος, ὁ προσφάτως μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα γράψας τὸ πολυλάκις μνημονευθὲν φυλλάδιον, ἐτόλμησε ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν κατηγορίας

¹ Συνέχεια· ἴδε σελ. 646, 657 καὶ 748.

αὐταποδείκτου, μαρτυρουμένης ἐκ τούτων ἄλλων τεκμηρίων καὶ ἀποδείξεων. Τὰ ἐν Λιβανάταις συμβάντα, εἰ καὶ ἄλλεστρόπως παριστανόμενα ὑπὸ τῶν ὑποστηρίζοντων τὴν ἀθωότητα τοῦ Ὀδυσσεύος, οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν ὅτι αὐτὸς προσῆλθεν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ διετέλει εἰς πλήρη μετ' αὐτῶν συνεννόησιν καὶ σύμπραξιν. Ἄλλως τε περὶ τούτου ὑπάρχουσι καὶ αἱ γραπτὰ μαρτυρίαι. Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 56 τῆς 17 Ἀπριλίου 1825 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος Ἀθηνῶν ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Δύο ἀντίγραφα ἀπὸ τὴν ἀνταπόκρισιν τῶν Τούρκων μετὸν Ὀδυσσεά» αἱ ἐπόμεναι ἐπιστολαί, ἄγνωστον πῶς περιελθοῦσαι εἰς χεῖρας τῆς συντάξεώς της, αἵτινες, ἐὰν δὲν εἶναι πλασταί, —καὶ δὲν εἶναι βεβαίως—οὐδεμίαν καταλείπουσιν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς πράξεως.

Τὰς παραθέτομεν ὡς ἱστορικὰ μνημεῖα:

« Πολὺ ἀγαπητέ μου, καπετὰν Ὀδυσσεά, σὲ χαιρετῶ καὶ μετὸν χαι-
 » ρετισμὸν μου σοῦ φανερώνω· ἐλάβαμεν τὰ γράμματά σου καὶ εἶδαμεν
 » ὅτι νὰ ἐβγοῦμεν μίαν ὥραν μπροστήτερα καὶ ἡμεῖς ἐκάμαμε χαζερλήκι
 » διὰ νὰ ἐβγοῦμε· καὶ σήμερα ἦλθε ὁ Γενούτζαγας Μωραίτης καὶ μοῦ
 » λέγει ἁλλοιῶτικα χαμπέρια, ὅτι χθὲς ἐκάματαν ἓνα ντουφέκι μετὸς
 » ἐχθρῶν καὶ ἐσὺ κανένα γράμμα δὲν μοῦ ἔστειλες διὰ νὰ μάθουμε τὸ
 » σίγουρο, διὰ νὰ ἐρθοῦμε εἰς τὸ ἱμῶτι σου. Τώρα νὰ με γράψης ἀμέ-
 » σως ὅτι, ἂν εἶσαι ἰχτιζάς, εὐθὺς νὰ ἐρθοῦμε νὰ σὲ καταφθάσωμε, ὅτι
 » ἡμεῖς χαζήρι εἶμασθε καὶ μίαν ὥραν μπροστήτερα νὰ μᾶς στειλῇς τὸ
 » χαμπέρι μετὸ καίκι, καὶ ἡμεῖς πάλι ὅποτε βγοῦμε πάλι εὐθὺς χαμ-
 » πέρι σοῦ κάνομε. Λοιπὸν αὔριον νὰ μᾶς γράψης ἀμέσως διὰ τὸ ἐχθε-
 » σινὸν ντουφέκι.

» 1825 Ἀπριλίου α'. Ζητοῦνι.

(Βούλα)

» Ἀμπάζ παδᾶς »

« Πολὺ ἀγαπητέ μου ἀδελφέ, καπετὰν Ὀδυσσεά, τιμίως σὲ χαιρετῶ
 » καὶ τὰ μάτια σου φιλῶ, καὶ μετὸ ἀδελφικὸν μου σοῦ φανερώνω·
 » ἔλαβα τὸ γράμμα σου καὶ εἶδα νὰ μοῦ γράψης ὅσον ἡμπορῶ ὀγλή-
 » γορα, καὶ ἐγὼ ἐχαζηρεύθηκα καὶ εἶμαι χαζήρι· ὅμως σήμερα ἦλθε
 » ἐδῶ ὁ Γενούτζαγας Μωραίτης καὶ με λέγει ἁλλοιῶτικα χαμπέρια ὅτι
 » χθὲς ἐκάμετε ντουφέκι μετὸς ἐχθρῶν καὶ σὺ κανένα γράμμα δὲν
 » μᾶς ἔστειλες νὰ μάθωμεν τὸ σίγουρο, ὅπου νὰ ἐλθοῦμεν εἰς ἱμῶτι
 » σου κλπ.

» 1825 Ἀπριλίου α' Ζητοῦνι.

(Βούλα)

ἀδελφός σου

» Μουστάμπης Μυσηρλῆς »

Νύσsetαι ἀλγεινῶς ἡ καρδία ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῶν ἀνωτέρω ἐγγράφων· ἰδίως δὲ προσενεῖ αἰσθησιν περιέργον ἡ λέξις **ἐχθρούς**, δι' ἧς προσδιορίζονται τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα, τὰ πολεμοῦντα κατὰ τῶν Τούρκων ἅμα καὶ κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύος. Διὰ τὸν υἱὸν τοῦ ἀθανάτου ἄρματοῦ, διὰ τὸν ἥρωικὸν πρόμαχον τῆς Γραβιάς, δι' ἐκεῖνον, ὅστις ἦτο ἡ ἐλπίς καὶ τὸ καύχημα τῶν ἐλληνικῶν ὁπλῶν, ὅστις ἐμελλε νὰ εἶναι ὁ ἐκδικητὴς τοῦ Διάκου, καὶ κατὰ τὸ περίφημον ἄσμα κν' ἀφανίσῃ τὴν Τουρκίαν, νὰ κάψῃ τὸ δοβλέτι» εἶχον καταντήσῃ νὰ θεωρῶνται οἱ ὁμόφυλοί του ἐχθροὶ κοινοὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀδελφοὶ του δὲ νὰ θεωρῶνται οἱ δυνάσται, ὧν τὴν τυραννίαν καὶ τὰ νομήματα περιέγραψε τόσον εὐγλώττως εἰς τὴν πρὸς τοὺς Γαλαξειδιώτας ἐπιστολὴν του! Ἀληθῶς, τινῶν τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ἡ τύχη παρουσιάζει ἐνίοτε τιαυτάς τραγικῶς ἀλλοκότους μεταστροφάς.

Ἡ ἐποχὴ τῆς προσελεύσεως τοῦ Ὀδυσσεύος εἰς τοὺς Τούρκους δὲν εἶναι ἀκριβῶς προσδιωρισμένη. Πάντως ὅμως συνέβη ἡ πρᾶξις κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1825, προηγήθησαν δὲ βεβαίως αὐτῆς κρύφια διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Φθιώτιδος, Φωκίδος καὶ Λοκρίδος διαμενόντων Τούρκων. Τὸν χειμῶνα τοῦ 1824 — 1825 ὁ Ὀδυσσεὺς διῆλθε στρατοπεδεύων παρὰ τὴν Λεβάδειαν ἢ περιφερόμενος ἐν Βοιωτίᾳ καὶ ταῖς ὁμόροις ἐπαρχίαις ἢ ἀποσυρόμενος εἰς τὸ παρὰ τὸν Παρνασσὸν καταφύγιόν του, ὅπερ εἶχε φροντίσει καταλλήλως νὰ ὀχυρώσῃ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Τρελλωνη. Ἐκεῖθεν ἤρχισε συνεννοούμενος μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ γέρον Πανουριᾶς ἔγραφε πρὸς τὸν Γκούραν ἐκ Σαλῶνων, προσαγορεύων αὐτὸν «ὡς υἱέ μου Γκούρα», ἤδη ἀπὸ τῆς 30 Σεπτεμβρίου, ὅτι παρὰ τοῖς Τούρκοις τῆς Φωκίδος παρετηροῦντο ὑποπτα συμπτώματα. Διότι, ἐνῶ ἐπλησίαζεν ὁ χειμὼν καὶ φυσικὸν ἦτο τὸ ἐν Γραβιά στρατόπεδον αὐτῶν νὰ διαλυθῇ, παρ' ἐλπίδα ἐξηκολούθει ὑφιστάμενον καὶ ἐνδυναμούμενον μὲ νέα στρατεύματα καὶ ἐτοιμαζόμενον εἰς νέαν κατὰ τῆς Ἀμφίσσης ἐκστρατείαν. Τοῦτο δὲ ὁ γηραιὸς τῆς Παρνασίδος ὁπλαρχηγὸς ἀπέδιδεν εἰς συμβουλὴν κάποιων γνωστῶν φίλων, αἰνιττόμενος προφανῶς τὸν Ὀδυσσεά¹. Τὸ αὐτὸ ἔγραφε καὶ ὁ Αἰνιάν, φέρων τὸν πομ-

¹ Ἡ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην δρᾶσις τοῦ γηραιοῦ Πανουριᾶ εἶναι λίαν ὑποπτος καὶ σκοτεινὴ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Γκούρα σωζομένων ἐν ἀντιγράφῳ τριῶν ἐπιστολῶν. (Ὁρα Ἀρχεῖον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, ἀριθ. 1600 — 399, 400, 402).

πώδη τίτλον τοῦ Ἐφόρου τῶν στρατοπέδων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Γκούραν. «Τὸ εἰς Γραβιάν ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἔλεγε, μετὰ τὴν
» πρώτην καταστροφὴν ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ὀλιγόστευε καὶ ἴσως ἤθελε δια-
» λυθῇ ὀλοτελῶς, εἰὰν συμβουλαὶ κακοτρόπιον ἐχθρῶν τῆς πατρίδος δὲν
» τὸ ἡμποδίζον, τίς ἤξεύρει μὲ ποίας ὑποσχέσεις· καὶ ὅχι μόνον τὸ ἐμπό-
» δισκν, ἀλλὰ τὸ ἐμψυχώνουσι μὲ συνάθροισιν νέων δυνάμεων.» Καὶ ὁ

« Ἀδελφέ,

« Ἐλάβον τὸ ἀδελφικὸν σου· ὅσα διὰ τὸν γέροντα μοῦ γράφετε ἐθαύμασα καὶ
» ἐλυπήθην μεγάλως. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι πανούργος καὶ ἡμπορεῖ νὰ τὸν ἐβάλειν
» εἰς τὰ μυαλά του· ἐνδεχόμενον ὅμως, διὰ νὰ μὴ λάθουν ἐκεῖνα τὰ μέρη ἔξαφνα
» καμμίαν ζημίαν, ὄντα ἀδύνατα κατὰ τὸ παρόν, νὰ τὸν πολιτεύεται· πιθανὸν
» καὶ νὰ μὴν ἀληθεύουν. Ὡς τόσον ἐγὼ ἔκαμα τὸ χρέος μου καὶ τὸν ἔγραψα
» γράμμα μὲ ἐπὶ τούτου ἀνθρώπον μου καὶ τὸν ἔστειλα σήμερα διὰ νὰ τοῦ εἰπῇ
» καὶ διὰ στόματος, ἀντίγραφον τοῦ ὁποίου σᾶς περικλείω· ἔγραψα καὶ τῶν ἄλλων
» ἀναισθήτων τοῦ Μανίκα Ἀντώνη τὰ αὐτά. Ὁ γέροντας δὲν ὠφελεῖ διόλου·
» ἐξεναντίας μάλιστα βλάπτει καὶ χρειάζεται νὰ τὸν κυβερνήσωμεν καθὼς ἤξεύ-
» ρετε. Ὅμως ἕως ὅτου νὰ γείνη τοῦτο, διὰ νὰ μὴ μοῦ ἀμαυρώσῃ τὴν ὀλίγην μου
» ὑπόληψιν, σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸν γράφετε καὶ ἐσεῖς ἓνα γράμμα ἐπάνω διὰ
» τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, ὅπως στοχασθῆτε, μὲ μεγάλην ὅμως δραστηριότητα, ὅτι
» δὲν ἡμπορῶ εἰμὴ νὰ εἶμαι ἀφιερωμένος εἰς τοὺς νόμους τοῦ ἔθνους καὶ νὰ
» διαφθεντεύω τὴν Διοίκησιν, τὸ μοναχὸν ἀπαραίτητον χρέος, ὅπου στοχάζομαι,
» καὶ ὅτι εἶμαι μὲ τὴν γνώμην σας αὐτὸ δὲν σᾶς λανθάνει. Μένω μὲ ὅλην τὴν
» ἀδελφικὴν ἀγάπην.

« Τῇ 9 Φεβρουαρίου 1825.

« Ὁ ἀδελφός σας

« Ν. Πανουριᾶς ».

(Σημ. Ὁ γέροντας, περὶ οὗ ὁ λόγος, εἶναι ὁ γηραιὸς Πανουριᾶς πατήρ, ὁ δὲ γράφων εἶναι ὁ υἱός).

Ἡ ἐπομένη εἶναι ἡ μνημονευομένη ἄνωθι ἐσώκλειστος ἐπιστολὴ τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα, ἀποπνέουσα ἀληθῶς ῥωμαϊκὴν μεγαλοφυΐαν.

« Πρὸς τὸν στρατηγὸν Πανουριᾶν, εἰς Σάλονα ».

« Γέροντα,

« Ὅλη ἡ Ἑλλάδα, ὡς καὶ τὰ μικρὰ παιδία ἔμαθον ὅτι σὺ ἐνώθηκες μὲ τὸν
» Ὀδυσσεά καὶ ἐκάματε συμφωνίαν μὲ τοὺς Ζητουνιάτας καὶ Εὐριπαίους Τούρ-
» κους καὶ γυρεύετε νὰ τοὺς παραδώσετε τὴν πατρίδα αὐτήν, ὅπου ἀνέστησαν καὶ
» ἀπόκτησαν οἱ Ἕλληνες μὲ τόσον πολυτίμον αἷμα. Γέροντα, τοῦ Ὀδυσσεά τὰ
» καμώματα εἶναι γνωστὰ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ σὲ θαυμάζω πῶς ἀκόμη δὲν
» τὰ ἔμαθες. Αὐτός, γέροντά μου, πρέπει νὰ πάγῃ μιὰ φορὰ στὸν Διάβολον ἀπὸ
» τὸ ἔθνος· καὶ τί ἀνάγκη ἦτο νὰ τοῦ βαπτίσῃς καὶ παιδί καὶ νὰ τοῦ στεφα-

Γκούρας ἀπῆντα πρὸς τὸν Πανουριᾶν, μὴ ἀποκρύπτων τὴν πρὸς τὸν ἀντίζηλόν του μῆνιν· «Μὲ λύπην μου εἶδον ὅτι οἱ κακότεροισι καὶ πολύ-
»τροισι καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ κακεντρεχεῖς καὶ ἄχρεοι ἀντιπαιριῶται καὶ
»ἀντίχριστοι (μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἠσμενίζετο ἰδιαιτέρως ὁ Γκούρας ν' ἀπο-
»καλῇ τὸν Ὀδυσσεά), δὲν λείπουν νὰ ἐνεργοῦν ἐναντίον τῆς φιλτάτης
»κοινῆς Μητρὸς Πατρίδος, καὶ ἰδίου των συμφέροντος οἱ χαμερπεῖς καὶ

»νώτης τὴν ἀδελφὴν του· Ἐγὼ σοῦ ἔγραψα νὰ πᾶς εἰς τὴν σπηλῆν νὰ πάρῃς
»τὰ ἐνδύματά μας καὶ ὅχι νὰ μπῇς εἰς τὰ μυαλά τοῦ Ὀδυσσεως. Μοῦ φαίνε-
»ται, ἔχασες τὰ μυαλά σου, κακορροῖζικε. Ὡς τόσον ἢ ἀληθινὰ ἢ ψεύτικα εἶναι
»αὐτά, ἂν θέλῃς νὰ εἶμαι παιδί σου καὶ ἂν θέλῃς νὰ εἶσαι Χριστιανός, νὰ στα-
»θῇς εἰς τὰ ὄριά σου καλὰ καὶ νὰ μὴ ἀνακατωθῇς μὲ αὐτὸν τὸν μισρὸν ἄνθρω-
»πον, εἰδὲ καὶ θέλεις νὰ εἶσαι Ὀδυσσεὺς προδότης τῆς Πατρίδος καὶ Τουρκι-
»λάτρης, ὡς αὐτός, νὰ ἡξεύρῃς μὰ τὴν ἱερὰν Πατρίδα, ὅπου εἰς ἐμὲ δὲν φαίνεται
»ἄλλο γλυκύτερον, μάλιστα νὰ ἔλθῃ νὰ σὲ πολεμήσω καὶ τὸν παγκάκιστον
»Ὀδυσσεά μαζί, καὶ θὰ σὲ πιάσω νὰ σὲ δέσω, νὰ σὲ φέρω εἰς τὴν Διοίκησιν,
»ὡς καὶ διὰ τοὺς ἀντάρτας τῆς Πελοποννήσου ἔκαμε τὸ Ἔθνος. Καὶ ἰδοὺ ὅπου
»σοῦ δίδω τὴν εἰδήσιν νὰ κάμῃς τὴν προετοιμασίαν σου νὰ μὲ καρτερῇς· ἐγὼ
»ἐπίγειον Θεὸν ἄλλον δὲν ἔχω ἀπὸ τοὺς Νόμους τοῦ Ἔθνους, ὅπου εἶναι ἡ
»Διοίκησις, καὶ αὐτὴν μέλλω νὰ ὑπερασπισθῶ ἐπὶ ζωῆς μου, τὴν ὁποίαν μὲ
»τόσους ἀγῶνας ἐστερέωσε τὸ Ἔθνος. Αὐτά, ὅπου σοῦ εἶπα, σοῦ εἶναι ἀρκετὰ
»καὶ νὰ ἔχω ἀπόκρισίν σου τὸ συντομώτερον μὲ τὸν ἐπὶ τούτου ἄνθρωπον, καὶ
»αὐτὰ νὰ τὰ φυλάξῃς πολὺ μυστικά.

«Πύργος τῇ 9 Φεβρουαρίου 1825.

«Τὸ παιδί σου ὁ Νάκος».

«Παιδί μου Γκούρα καὶ Νάκο, σᾶς εὐχομαι πατρικῶς. Ταῖς περασμέναις ἀντα-
»μώθηκα μὲ τὸν Καπετὰν Ὀδυσσεά, μὲ τὸν ὁποῖον εἶπαμε πολλά. Ὅθεν, ἐπειδὴ
»ἐκατάλαβα τὴν γνώμην του, ἂν δὲν τῷ δοθῇ διαταγὴ τῆς Διοικήσεως καὶ νὰ
»λείψουν τὰ σκάνδαλα, θὰ προσενήσῃ μέγαν κακὸν εἰς τὸ Ἔθνος μας, διότι
»αὐτὸς μὲ ἐκείνους, ὅπου τὸν κατατρέχουν, θέλει νὰ κριθῇ καὶ ὅ,τι ἀποφασίσετε
»νὰ τὸν κάμουν. Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν αὐτά, ἂν εἴσθε παιδιὰ μου καὶ θέλετε
»τὴν εὐχὴν μου, νὰ πασχίσετε μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸν διορθώσετε εἰς κάθε του
»δίκαιον, διότι δὲν εἶναι κανένας μωρὸς ἄνθρωπος· καὶ νὰ εἰπαῖμεν δὲν ἔχομεν
»πλέον ἀνάγκην ἀπὸ αὐτὸν ὅχι, ἔχει ὅλον τὸ Ἔθνος. Μάλιστα ἦτο καὶ αὐθέν-
»της μας ἕως χθὲς. Διὰ τοῦτο νὰ κάμετε παντοῖους τρόπους νὰ τῷ δοθῇ δια-
»ταγὴ καὶ ὑποσχεθῇτε του εἰς ὅσα σᾶς ἐπρόβαλε καὶ ἐγὼ ἀποκρίνομαι. Γκούρα,
»παιδί μου, ἐπιμελήσου νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ χέρι σου ἡ εὐεργεσία αὐτουνοῦ καὶ δὲν
»γάνομαι· ἐγὼ εἶμαι, κατὰ γνώμην. Ὑγιαίνειτε.

«Τῇ 8 Φεβρουαρίου 1825 Σάλανα.

«Ὁ πατήρ σας
» Πανουριᾶς».

» οὐτιδανοί. Ἀγκαλὰ ἐλπίζω εἰς τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν μόνον μὲ τὴν
 » κακίαν των ν' ἀπομείνουν. Ὅθεν λάβετε προσοχὴν εἰς τὰ κινήματα
 » τῶν ἀχρείων ἐκείνων, ἕως ὅτου νὰ φθάσω καὶ ἐγώ . . . » Ὁ Γκούρας
 τότε εὐρίσκετο ἐν Πελοποννήσῳ, ἀσχολούμενος εἰς τὴν καταστολὴν τῆς
 ἀνταρσίας τῶν πολεμίων τῆς Κυβερνήσεως δύο Ἀνδρεῶν, Νοταρᾶ κλπ.

« Ἐγώ, ὅταν θέλω, εἶμαι διάβολος καί, ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος », εἶπεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸν Ζαήμην, παραινοῦντα αὐτὸν νὰ μεταβάλλῃ βίον καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὴν πατρίδα του. Τοιοῦτό τι ἠδύνατο νὰ εἶπῃ καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, κεκτημένος οἷαν καὶ ὁ υἱὸς τῆς καλογραφίας εὐστροφίαν πνεύματος καὶ χαρακτῆρος. Ἀλλὰ πρὸς δυστυχίαν του αἱ περιστάσεις δὲν ἐφάνησαν αὐτῷ εὖνοι καὶ δὲν προέλαθε νὰ πετάξῃ μὲ πτέρυγας ἀγγέλου ἀπὸ τὸ ζοφῶδες βάραθρον τῆς ἀτιμίας, εἰς ὃ ἐθελοντὶ ἐνέπεσεν, ἀφέθη δ' ἐνεκα τῆς σφοδρότητος τοῦ πάθους του νὰ ἐξολισθήσῃ καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ἔσχατα.

Ἡ φήμη τῆς πράξεώς του κατ' ἀρχὰς δὲν ἐπιστεύθη καθ' ὁλοκληρίαν¹. Ἡ ὑπὸ τοῦ Γ. Ψύλλα συντασσομένη καὶ δυσμενέστατα πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα διακειμένη Ἐφημερὶς τῶν Ἀθηναίων² ἀνέφερε τὰς κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1825 κυκλοφορούσας φήμας μετὰ πολλῶν ἐνδοιασμῶν. « Ἀπὸ καιροῦ ψιθυρίζονται, ἔγραφεν, ἐδῶ κάποια καμώματα τοῦ Ὀδυσ-
 » σέως, τὰ ὅποια, ἂν εἶναι ἀληθινά, δικαιολογοῦν δυνατὰ ἐκείνους, ὅσοι,
 » καὶ πρὶν ἀκόμη ἀκουσθῇ ὅτι ἐπεχειρήσῃ τὰ τέτοια, ἔβαζαν στοίχημα
 » ὅτι αὐτὸς πάντα ἐκείνα μελετᾷ. Ἦγουν ἕως προχθὲς ἠκούετο ἐδῶ καὶ
 » ἐκεῖ ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς ἔλαβε φερμάνι ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον νὰ διαικῇ τοὺς
 » τόπους ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι ἕως Εὐρίπου, οἱ ὅποιοι νὰ δίδουν εἰς τοὺς
 » Τούρκους μόνον τὸ χαράτζι καὶ τὴν δεκατιάν. Εἶναι ὅμως τῶρα δύο
 » τρεῖς ἡμέραι, ὅπου τὸ πρᾶγμα ἄρχισε νὰ κοινολογῇται καὶ πολλοὶ ἐρχό-

¹ Ἡ φήμη ἔσχε ἀντίκτυπον καὶ εἰς τὴν ἀλλοδαπήν. Ἡ ἐν Σμύρνῃ ἐκδιδομένη φιλότουρκος ἔφημερὶς Ἀνατολικὸς Θεατὴς (Spectateur d' Orient) ἔγραφε χαίρεκάκως εἰς τὸ φύλλον τῆς 14 Ἰανουαρίου 1825. « Ποῖος λοιπὸν θέλει ἐμπο-
 » δίσῃ τὸν σατράπην τῆς Εὐρίπου νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐπιδρομὴν εἰς τὴν Ἀττι-
 » κήν; Ὁ Γκούρας πάλιν θὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄν δὲ ὁ Ὀδυσσεύς,
 » ὅπως ἤδη ἐκηρύχθη ἐναντίον τῆς Διοικήσεως, ἐνοιθῇ μὲ τοὺς Ὀθωμανοὺς, ποῖος
 » δύναται νὰ τὸν βαστάξῃ νὰ μὴ περάσῃ εἰς Πελοπόννησον νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς
 » ἄλλους ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν; »

² Τὸ τυπογραφεῖον τῆς ἔφημερίδος ταύτης εἶχε πέμψῃ ἐκ Λονδίνου ὁ φιλέλλη-
 λην Στάνωπ, δῶρον τοῦ αὐτόθι Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου.

» μένοι από τὴν Λεβαδείαν βεβαιώνουν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἔκαμε νὰ προσκυ-
 » νήσουν εἰς τοὺς Τούρκους τῆς Εὐρίπου μερικὰ χωριὰ τοῦ Ταλαντίου,
 » ὅτι ἔβαλεν ἓνα ἄρματωλὸν τοῦ εἰς τὸ Ξηροχώρι, ὅτι ἔλαβε συνομιλίαν
 » μὲ τὸν Ὀμέρ πασᾶν, ὅτι ἔδωκεν ὁδηγίας εἰς τοὺς Τούρκους νὰ προσ-
 » καλέσουν ἀπὸ τὸ Ζητοῦνι ἓνα σῶμα Ἀρβανιτῶν καὶ μὲ αὐτὸ νὰ δοκι-
 » μάσῃ τὴν τύχην των τῶρα τὸν χειμῶνα ἐναντίον τῶν γειτονικῶν
 » τόπων. Ὅλα αὐτὰ λέγονται τῶρα πλέον παρρησίᾳ ἐδῶ καὶ οἱ ἀρχηγοί
 » ἄρχισαν μὲ τὰ σωστά των νὰ δίδουν εἰς αὐτὰ πίστιν καὶ νὰ παίρνουν
 » τὰ μέτρα των. Ὅσα διὰ τὸν Ὀδυσσεῆα ὁμῶς λέγομεν πάλιν τὴν γνώ-
 » μην μας, ὅτι ποτὲ δὲν πιστεύομεν νὰ φθάσῃ εἰς μίαν τέτοιαν ἀπάν-
 » θρωπον καὶ εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀνόητον ἀπόφασιν νὰ παραδώσῃ (ἔαν
 » ἤμπορῇ πρῶτον) ἓνα τόσον πλῆθος ὁμογενῶν ἀδελφῶν τοῦ εἰς τὴν βαρ-
 » βαρικὴν σκληρότητα τῶν Τούρκων. Καὶ μὲ ὅλον ὅπου στοχαζόμεθα
 » ὅτι ἤμπορεῖ νὰ εἶναι κάποια ἀλήθεια εἰς τὰ ἀνωτέρω, πάλιν ὁμῶς δὲν
 » ἤμποροῦμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι αὐτὸς τὰ κάμνει ἀληθινὰ πρὸς ἐξολο-
 » θρευμὸν τῶν ἀδελφῶν τοῦ· ἀλλ' ἴσως πολυτεύεται πάλιν καὶ τῶρα τοὺς
 » Τούρκους, τίς ἠξεύρει διὰ ποῖον τέλος, καθὼς ἔκαμε πρὸ χρόνων εἰς
 » τὴν Ἱερουσαλήμ ».

» Ὅτε ὁμῶς ἐγνώσθησαν σαφῶς τὰ πράγματα καὶ οὐδεμία ὑπελείφθη
 ἀμφιβολία, ὕβρεις καὶ ἄραι καὶ ἀναθέματα ἐξηκοντίσθησαν πανταχόθεν
 κατὰ τοῦ ὀνόματός του, ἠγαλλίασαν δὲ καὶ ἐνηθρύνθησαν οἱ ἄσπονδοί
 του διώκται. Καὶ ἔγραφε τότε ἡ Ἐφημερίς Ἀθηναίων, « Ἄ, Ὀδυσσεῦ,
 » Ὀδυσσεῦ! . . . Πόσον ἦτο καλλίτερον διὰ σέ, διὰ τὴν Πατρίδα, διὰ τὴν
 » ἀνθρωπότητα ὅλην ἀνίσως, ὅταν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιᾶς πολεμῶν-
 » τας μὲ μίαν φούκταν στρατιωτῶν ἐναντίον πέντε χιλιάδων πολεμικῶ-
 » τάτων ἐχθρῶν ἤθελες πέσει θυσία τῆς ἐλευθέρως Πατρίδος! ἢ πάλιν
 » εἰς τὸ Δαδί ἀνακατωμένος ἀνάμεσα εἰς χιλιάδας Τούρκων ἤθελες κλεί-
 » σει τὰ μάτια σου πληγωμένος ἀπὸ κανένα θανατηφόρον ἐχθρικὸν βόλι.
 » Κρίμα ὁμῶς εἰς τὸ ὄνομά σου, εἰς τοὺς κόπους σου, εἰς ταῖς μεγάλαις
 » ἐλπίδαις, ὅπου ἡ Πατρίς καὶ ἡ Χριστιανωσύνη ὅλη ἔλαβε διὰ λόγου σου!
 » Τί ἤμπορεῖ κανεὶς ν' ἀπολογηθῇ εἰς τοὺς ἐχθρούς σου, ὅπου ἀπ'
 » ἀρχῆς ἐδυσφήμεζαν τὸ ὄνομά σου καὶ παρεξηγοῦσαν τὰ καμώματά σου
 » ὅλα καὶ τοὺς λόγους σου ὅλους, ὅσον καλοὶ καὶ πατριωτικοὶ καὶ ἂν ἦτον;
 » Ἐσὺ ὁ ἴδιος σήμερον ἐπιβεβαιώνεις τοὺς λόγους των μετὰ ταῦτα τὰ
 » φερσίματά σου. . .

» Χιλιάδες δίκαια καὶ νὰ εἶχες διὰ νὰ εἶσαι ψυχραμένος ἐναντίον

» μερικῶν ἀξιοματικῶν τοῦ Γένους σου, δὲν ἤμπορουσαν νὰ ἀθώωσουν
» τὰ ἔργα σου.

» Ποῖος ἤμπορεῖ ν' ἀκούσῃ χωρὶς ν' ἀνατριχιάσῃ ἀπὸ ὀργήν; ποῖος
» ἤμπορεῖ ν' ἀκούσῃ τὸν Ὀδυσσεῦα κατατρέχοντα μαζί με τοὺς Τούρ-
» κους, τοὺς ὁποίους ὁ ἴδιος ὠρκίσθη ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ κόσμου
» νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του; Ποῖος ἤμπορεῖ νὰ ἀκούσῃ χωρὶς
» ἀγανάκτησιν ἐκείνους τὸν ἄνδρα, τὸν ὁποῖον ἕως τώρα ἐπίτροποι τῶν
» φιλελληνικῶν κομιτάτων τῆς Εὐρώπης ἐκήρυξαν ὡς μόνον ἐξοχον
» μεταξὺ τῶν παλληκαρίων καὶ τῶν φρονίμων πατριωτῶν τῆς Ἑλλά-
»δος; Εἶναι γεμᾶτον τὸ βιβλίον τοῦ Κολονέλλου Στάνωπ περὶ τῆς
» Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ καλὸν σου ὄνομα, Ὀδυσσεῦ· δὲν εἶναι κανένα φύλ-
» λον τοῦ εἰρημένου βιβλίου, ὅπου νὰ μὴν ἀναφέρηται τὸ ὄνομά σου με-
» ἔπαινον· πόσον θέλει κοκκινίσει αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς ἄνδρας, ὅταν τοῦ εἰποῦν
» εἰρωνικὰ οἱ φίλοι· «ἰδοὺ ὁ ἥρωάς σου! ἰδοὺ ὁ Βάζιγκτών σου! ἰδοὺ
» ὁ Βολιθάρης σου!»

« Τί ἔχεις ν' ἀπολογηθῇς; ἤμπορεῖς νὰ προβάλῃς τὰς δεκαπέντε
» χιλιάδας ψωρογρόσσα, ὅπου σοῦ χρεωστοῦν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τὸν ἱατρὸν
» σου, ὅπου τὸν κρατοῦν; Ἄ βέβαια, ὄχι!»

Αἱ μομφαὶ αὗται εἰσι κατὰ μέγα μέρος δίκαιαι, διότι ἡ πρᾶξις τοῦ
ἦτο μυσαρὰ καὶ ἀξιοστιγμάτιστος. Σφάλλεται ὁμοῦς ὁ ἀγαθὸς Ψύλλας
ἰσχυριζόμενος ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἶχε νὰ προβάλῃ πρὸς δικαιολογίαν
αὐτῆς λόγους σοβαροὺς καὶ δυναμένους νὰ ἐπηρεάσωσι τὴν κρίσιν παν-
τὸς ἀμερολήπτου καὶ εὐσυνειδήτου δικαστοῦ. Βεβαίως ἡ ἄρνησις τῶν Ἀθη-
ναίων περὶ ἐξοφλήσεως τοῦ πρὸς αὐτὸν χρέους τῶν δεκαπεντακισχιλίων
«ψωρογρόσων» δὲν ἦτο τὸ μόνον τῆς πράξεως ἐλατήριον. Ἡ πικρία καὶ
ἡ ἀγανάκτησις εἶχον κατασταλάξει ῥανίδα πρὸς ῥανίδα εἰς τὴν ἀδάμα-
στον ἐκείνην ψυχὴν, ἀφότου ἀνεφύη ἡ ὀλέθριος διαίρεσις καὶ ἐδημιουργή-
θησαν αἱ λυσσώδεις πρὸς ἀλλήλας ἀγωνιζόμεναι φατρίαι, ὧν ἡ ἀκάθε-
κτος πάλῃ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἤδη χρόνων ὑπῆρξε πάντοτε ἀπαισία
καὶ πρύξενος συμφορῶν εἰς τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξαχρειοῦσα τὰ
αἰσθήματα καὶ στρεβλοῦσα τοὺς χαρακτῆρας. Ὁ ἐπισκοπῶν ψυχραί-
μως τὴν περὶ ἧς πρόκειται περίοδον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ὀφείλει
ν' ἀναλογισθῇ τὰς περιστάσεις, εἰς ἃς εὗρέθη ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος ὁ βίαιος τὸν
χαρακτῆρα καὶ κυριευόμενος ὑπὸ παθῶν σφοδρῶν καὶ ἀχαλινώτων, τὰς
γενομένας πρὸς αὐτὸν σκοπίμως ἀδικίας καὶ προσβολάς, τὰς θλίψεις, ἃς
ἐδοκίμασε, καὶ τὰς ταπεινώσεις, ἃς ὑπέστη ἡ ἀγέρωχος αὐτοῦ ὑπερηφά-

νεια. Οί γενναῖοι καὶ ὑπερήφανοι χαρακτῆρες εἶναι ἐπιρρεπεῖς εἰς τοιοῦτου εἶδους ὀλισθήματα, πασίγνωστα δ' εἶναι τὰ περὶ τούτου διδάγματα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας. Βρίθει δὲ καὶ ἡ νεωτέρα ἱστορία παραπλησίων παραδειγμάτων θλιβερᾶς παρεκτροπῆς ἐπισήμων ἀνδρῶν, χολωθέντων ἐκ τῆς ἀχαριστίας ἢ παρασυρθέντων ἐκ τοῦ πάθους τῆς προσωπικῆς ἐκδικήσεως. Προχείρως δ' ὑπενθυμίζομεν τὸν ἐπιφανῆ στρατηγὸν Μορώ, ἀντίζηλον τοῦ Βοναπάρτου, καίριως τραυματισθέντα εἰς τὴν παρὰ τὴν Δρέσδην μάχην ὑπὸ σφαίρας γαλλικοῦ τηλεβόλου, ὡς συμπολεμοῦντα μετὰ τῶν συμμάχων ἐναντίον τῆς πατρίδος του.

Ἄλλ' οἱ φθονεροὶ διώκται του, περὶ ὧν τόσον ἀφελῶς ὁμιλεῖ ὁ Ψύλλας, οὐδόλως ἔλαβον πάντα ταῦτα ὑπ' ὄψει, ἔσχον δὲ τότε τὴν ἀφορμὴν καὶ τὴν εὐκαιρίαν νὰ πλάσωσι κατὰ τοῦ ἐξοκείλαντος παντοίους συκοφαντικούς θρύλους. Οὕτως ὑπεστήριξαν πολλοὶ ὅτι οὐδέποτε ὁ Ὀδυσσεὺς ἠσπάσθη μετ' εἰλικρινείας τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, αὐτὸς ὁ ἀκριβῶς ἐξ ἀπόψεως πολὺ ἀνωτέρας καὶ ὑπὸ σημασίαν πολὺ εὐρυτέραν τοῦ στενοῦ τοπικοῦ συμφέροντος ἀποβλέψας εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ πολιτικῆς περινοίας ἐννοήσας ἀρχῇθεν τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸν τρόπον τῆς διεξαγωγῆς του καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο γράψας τὴν ἀξιοσημείωτον ἐπιστολήν του πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει Μέγαν Βεζύρην καὶ τοὺς αὐτόθι Ἑλιζήδες (πρέσβεις) τῶν Δυνάμεων¹. Τὸν κατηγορήσαν ὅτι τὴν φιλοπατρίαν μετε-

¹ Ἡ περίφημος ἐπιστολὴ αὕτη, ἥς τὴν σημασίαν ἀνεγνώρισε καὶ ὁ διαπρεπὴς ἱστορικὸς Γερβίνος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Υψηλότατε Βεζύρη καὶ Σερασκέρη Μεχμέτ πασᾶ Χαζιουελερή.

» Χρέος εἶναι ἀπαραίτητον εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ φυλάττουν τὰς ἐντο-
 » λὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ ὑπερασπίζωνται τὴν ἀνθρωπότητα, διότι εἶναι τὸ πλέον
 » ὠραιότερον πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καθὼς εἰς τὸ τεβράτι τὸ λέγει ὁ χαζρέτ Μου-
 » σᾶς· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ὁμοίαν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, ὅπου τὸ εἶπεν
 » ὁ ἴδιος ὁ Θεός, διὰ τοῦτο, ὕψηλότατε, ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν φιланθρωπίαν καὶ νὰ
 » στοχαζώμεθα ὅτι εἴμεθα καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιον πλάσμα, καί, ὅσον δυνάμεθα, νὰ
 » φυλάττωμεν τὰ προστάγματα τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ χρέη τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐχί
 » νὰ γινώμεθα τύραννοι τῆς ἰδίας ἀνθρωπότητος. Δὲν ἀμφιβάλλω, ὅτι ἐνθυμεῖσθε
 » τὰ μεταξὺ ἡμῶν διὰ συμφωνητικῶν διατρεχούσης συνθήκης· ἐγὼ ἐνῶ ἐκαταγι-
 » νόμην περιφερόμενος διὰ τὴν κοινὴν καὶ ἀμοιβαίαν ὠφέλειαν τῆς ἀνθρωπότη-
 » τος, ὡς τὸ ἠξεύρετε, ὁ πασᾶς τῆς Εὐβοίας ἔκαμε μυρίας καταχρήσεις, κατα-
 » πατῶν τὰς συνθήκας διὰ νὰ ἀρπάξῃ, νὰ γδύνῃ καὶ νὰ σκλαβώνῃ εἰς τὰ χωρία,
 » ὅπου εἶναι ῥάγι μπουγιουρτιά, καὶ νὰ κατασφάξῃ τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀδυνάτους,
 » τὰ ὅποια ὑπέφερα διὰ νὰ μὴ φανῶ ἐπίορκος καὶ ἄπιστος καὶ καταπατητῆς τῆς

χειρίζετο ὡς ἄλωπεκῇν καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1823 ἐκστρατεία αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι, καθ' ἣν μετὰ τοσαύτης εὐφύας κατώρθωσε νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ὑπερισχύσαντας Τούρκους, ἦτο κωμωδία σχεδισθεῖσα ἐκ συμπαιγνίας μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ὅτι δὲ ἐφιλοδόξει νὰ διορισθῇ τοπάρχης τῆς Εὐβοίας — ἐξ οὗ καὶ τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ περὶ τῆς νήσου ἐκείνης ἐνδιαφέρον — εἰς ἀμοιβὴν τῆς προδοσίας του. Ἀλλ' ὡς νὰ προσέβλεπεν ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν τοιαύτην τῶν ἐχθρῶν του κατηγορίαν, ἐκτοτε

« ἱερὰς συνθήκης· μ' ὅλα ταῦτα ἐκαταγινόμεουν εἰς τὸ αἶσιον τέλος τοῦ ἔργου
 « μου καὶ ἐτοιμαζόμεν νὰ ἔβγω εἰς τὰ μέρη αὐτά, νὰ ἀνταμωθῶμεν, νὰ ξαναομιλήσωμεν, νὰ σκεφθῶμεν καὶ νὰ δώσωμεν ἓνα αἶσιον καὶ ἀμοιβαῖον καράρι,
 « ἀρρώστησα βαρέως εἰς Ἀθήνας· ἔξαφνα καὶ παρ' ἐλπίδα ἀκούω καὶ βλέπω ὁ
 « Μπερκόφτσκλης Ἰουσοῦφ πασᾶς εἰς τὰ σύνορα νὰ σφάζῃ καὶ νὰ ἀρπάζῃ, νὰ
 « καίῃ καὶ νὰ σκλαβώνῃ. Πρᾶγμα τῇ ἀληθείᾳ φρικτόν, ὅπου καὶ τὰ ἄγρια
 « θηρία δὲν τὸ κάνουν εἰς τὰ ἀδύνατα μέρη, καὶ μὲ αὐτὸ δὲν δίδει ὁ πασᾶς
 « αὐτὸς κανένα τέλος, παρὰ ἀπελπισίαν καὶ τουφέκι· δὲν δουλεύει ἔτζι τὸν
 « Βασιλέα του μὲ συντακάτι· ὅτι ἀπὸ τὰ μεγάλα ζουλούμια καὶ ἀπὸ τὰς τυραννίας
 « ἔγεινεν εἰς αὐτὸ τὸ χάλι τὸ πρᾶγμα. Ὁ λαός, ὅπου ἐσήκωσε τὰ ἄρματα,
 « τοὺς ἔκαμαν οἱ μεγάλοι καὶ ἀνυπόφοροι κουντουμέδες τόσα μέρη μουκαττά,
 « παρσίματα καὶ βουσφέτια· τὰ ἔξοδα τὰ μεγάλα, ὅπου ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὸν ἓνα
 « καζὰ εἰς τὸν ἄλλον, καὶ τὸ συχνοᾶλλαγμα τῶν Μανσουπίων, τὰ ἀβαρέζια, τὰ
 « βουσφέτια καὶ οἱ συχνοὶ κουντουμέδες· ἀπεθανεν ἓνας· τοῦ ἔπαιρναν τὸ βίος του
 « καὶ ἃς εἶχε καὶ δέκα παιδιά· ἀνυπόφοροι μπουρμπασιριέδες, ὅπου ἓνας ἔδιδεν ἐν
 « ἀρτζιχάλι χωρὶς ἀκριβὴν ἐξέτασιν τοῦ Βελῆ· ἓνας μπουρμπασίρης ἐδιωρίζετο,
 « πέντε, ὀκτὼ καὶ δέκα χιλιάδες γρόσσια χισμέτ μπουρμπασιριέ ἀδίκως καὶ παραλόγως,
 « καὶ ἂν εἶχε καὶ ὀλίγην κατάστασιν χισμέτ εἰς τὸν ζατζενέ κιουλουμετλή.
 « Ἐνας βαλῆς τῆς Εὐρίπου, ἐὰν ἔκαμνε μόνον αὐτὸς αὐτά, ὑπομονήν, πλὴν
 « τρεῖς καὶ τέσσαρες ἤρχοντο τὸν χρόνον ντελιμπασίδες καὶ γιουμουρτὰ τζετιτῆ
 « ἔξοδα μὲ ὅλους τοὺς ντελίδες του χουσμὲτ πέντε ἔζη χιλιάδες γρόσσια του-
 « φεκτσήμπαση κλήσε τσιτησί πέντε ἔζη χιλιάδες γρόσσια χουσμὲτ μπουρμπασι-
 « ριέ, ἐπὶ προφάσει ἐβάλλετο ἓνα καινούριο κεραμίδι εἰς τὴν ἐκκλησίαν σας εἵκοσι
 « χιλιάδες γρόσσια εἰς τὸν χαζενέ καὶ καθεξῆς. Ὅλοι οἱ γεντικλίδες τοὺς μὲ
 « τέτοιους τρόπους ἐκατάγδυναν τοὺς πτωχοὺς· καθὼς ὁ Κιὸρ Ἰουσοῦφ-πασᾶς
 « ἔστειλε νὰ μὴ βόσκουν τὰ πρόβατα εἰς τόπον, ὅπου ἀπερνοῦν τὰ γουρούνια, καὶ
 « ἐπῆρεν εἵκοσι χιλιάδες γρόσσια μόνον εἰς Λεβαδεῖαν· πρᾶγμα ἀνήκουστον νὰ
 « ἔχει γίνῃ εἰς ἄλλο μέρος.

« Ἐπειτα βοῖθοδάδες, κητῆδες μέχρι τοῦ παραμικροῦ τυραννία καὶ ἀρπαγῇ·
 « ἀφίνω πλέον ἂν εἶχέ τις κορίτσι εὐμορφον, ἢ παιδί, τοῦ τὸ ἔπαιρναν, καθὼς
 « ἄλογα, μουλάρια καὶ ὅσα ἄλλα τοὺς ἤρεσαν· ντέφι, ρέσμια ναστρί ἀποφάσεις
 « ἔγκρι βελιμουσασεμίν, τὰ ἤξεύρεις ὁ ἴδιος πολλὰ καλά. Προστάζει τὸ δοβλέτι
 « τὸν Χασᾶν πασᾶν Καρβέλαν, τὸν τότε κασάπην, νὰ ὑπάγῃ διὰ τὸν Ἀλῆ πασᾶ,

ἔγραφε πρὸς τὸν Ὑψηλάντην· «Πρίγκιπα, ἰδοὺ σᾶς περικλείω τὰ ἴσα
 » τῶν γραμμάτων, ὅπου σήμερον ἔλαβα ἀπὸ Τούρκους καὶ Ῥωμαίους
 » Πατρατζικίου, Ζητουνίου καὶ Λαρίσης· σοῦ τὰ στέλνω ὅχι νὰ τὰ
 » κρύψῃς, ἀλλὰ νὰ τὰ κάμῃς φανερά εἰς ὅλους καὶ νὰ πληροφορήσῃς τὸν
 » κόσμον ὅτι κρατῶ πάντα ἀνταπόκρισιν μὲ τοὺς Τούρκους μὲ σκοπὸν
 » πατριωτικόν, μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ἡμπορέσωμεν καμμίαν φορὰν
 » νὰ τοὺς φέρωμεν εἰς καμμίαν τοποθεσίαν, ὅπου νὰ τοὺς χάσωμεν.

» ἐρήμωσε τοὺς καζάδες, παίρναντες λουφέδες, παξιμάδια καὶ ἄλογα, καθὼς καὶ
 » ἄχυρα, βαρύντ' αἱ μὲ τὰ καίκια ἀπὸ αὐτὰ χίλια πούγκια ἔξοδα ὁ κάθε καζάς
 » ἔκαμνε διὰ νὰ τοῦ τὰ ὑπάγουν εἰς Ἰωάννινα, ὅπου ἔδιδαν μόνον κερά εἰς τὸ
 » κάθε ἄλογον ἀπὸ ἑκατὸν γρόσσια νὰ φθάσῃ ἕως ἐκεῖ ἐρήμωσε τοὺς μενζελχα-
 » νέδες καὶ ἐπῆρε τὰ ἄλογα μαζί του ἐκτὸς ἐκεῖνα τῶν καζάδων. Αὐτὰ ὑποφέ-
 » ρονται, πασᾶ Χαζιλετλερῇ· τὰ προστάζει ὁ νόμος καὶ ὁ Μωάμεθ· τὰ κάμνουν
 » εἰς κανένα ἄλλο βασιλείαν, ὅπου διοικεῖται ἀπὸ νόμους· Ὁ βασιλεὺς Σουλτᾶνος
 » δὲν τὰ ἡξεύρει βέβαια αὐτά, καὶ ἂν εἶναι βασιλεὺς δὲν τὰ δέχεται· μὰ ὁ κατὰ
 » καιρὸν βεζίρης τῆς βούλλας καὶ οἱ βεντσάλιδές τους διὰ νὰ μὴν τὰ μάθῃ τὰ
 » κακὰ, τοὺς ἔκαμαν φερμάνια διὰ νὰ μὴν ἡμπορῇ κανένας νὰ πηγαίνῃ εἰς τὴν
 » πόλιν νὰ φανερώσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὰ τυραννικά τους ἀρπάγματα, χωρὶς
 » ἄρξαι τοῦ πασᾶ, ὅστις ἦτον ὁ ἴδιος τύραννός τους· ποῖος λοιπὸν ἐτολμοῦσε νὰ
 » ὑπάγῃ καὶ νὰ φανερώσῃ! Ἡ ἀφεντιά σου εἶσαι ἓνας Βεζίρης μὲ φερσίματα
 » σαντικαπὲ πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ ὁ πολιτικός σου τρόπος ἤθελε κατορθώσει
 » μεγάλα πράγματα πρὸς ἀμοιβαίαν ὠφέλειαν καὶ ἡσυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος· ὅχι
 » ὅμως τώρα πατὲ μὲ τὸ τυραννικὸν φέρσιμον τοῦ Μπερκόφτσαλη, ἐπειδὴ καὶ ἀπε-
 » φάτισεν ὁ λαὸς νὰ χυθῇ μὲ τὰ ἄρματα εἰς τὰς χεῖρας διὰ τὰ δικά του, μὰ ὅχι
 » μὲ αὐτὸν νὰ ξαναομιλήσουν διὰ φιλίαν. Τώρα ἰδοὺ ποῦ σοῦ τὰ γράφω ὅλα αὐτά
 » καὶ σὲ ὀρκίζω εἰς τὸ ἀχάκ δεθάνι τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκ μέρους τοῦ φουκαρᾶ τοῦ ἴδιον
 » αὐτοῦ γράμματος νὰ τὸ στείλῃς εἰς τὸν βασιλέα, διὰ νὰ ἴδῃ καὶ νὰ βεβαιωθῇ τὴν
 » κατάστασιν τῆς βασιλείας του, καὶ τὰ τί ἐτραβοῦσαν καὶ τραβοῦν οἱ φουκαρά-
 » δες ὑπῆκοοί του καὶ αὐτὰ ἐστάθησαν τὰ αἷτια τῆς ἀποστασίας, ἡ ὁποία δὲν
 » ἔγεινε δι' ἄλλο παρὰ διὰ νὰ λείβουν αὐτὰ τὰ τυραννικά καμώματα καὶ νὰ
 » ζήσουν ὑπὸ νόμους βασιλικούς, καθὼς ζοῦν τὰ λοιπὰ ἔθνη, ὅχι νὰ ἔρχεται τὸ
 » κέφι ἐνὸς νὰ ἐβγάζῃ τὴν πιστόλα χωρὶς αἰτίαν καὶ νὰ στηκόνῃ τὴν ζωὴν ἐνὸς
 » μπένι ἄτεμ ἄλλος νὰ στέλλεται εἰς μιὰν δουλειάν καὶ νὰ γίνεταί ἓνας τύραννος
 » καὶ νὰ στέκῃ εἰς τὸ κέφι του τὸ πᾶν, καὶ ὁ νόμος, τὸ σερεάτι νὰ μὴν ἀκούε-
 » ται. Αὐτὰ ἄλλοῦ δὲν γίνονται παρὰ μόνον εἰς τοὺς ὑπηκόους τῆς Βασιλείας,
 » τοὺς Τούρκους Ῥωμαίους καὶ λοιπούς. Ἡ δὲ Ὑψηλότης σου αὐτὰς καὶ μυρίας
 » ἄλλας καταχρήσεις δὲν ἡμπορεῖς νὰ τὰς ἀρνηθῇς, ἀγκαλὰ καὶ δὲν τὰς ἔκαμες
 » βέβαια, ἀλλὰ ἐστάθης εἰς τὸ χουσμᾶτι ἐκείνων, ὅπου τὰς ἔκαμαν, καὶ χῶρια
 » ὅπου βλέπεις ἐκείνους, ὅπου τὰς ἐξακολουθοῦν.

» Τώρα λοιπὸν ὅλα αὐτὰ ἔφεραν καὶ τὸν κόσμον εἰς τελείαν ἀπόφασιν, ὅπου ἡ

«*Ἀλλὰ ταῦτά μου τὰ τερτίπια οἱ Κοτζαμπασῆδες καὶ οἱ νέοι Γκε-
» νεραλαῖοι τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος τὰ λέν προδοσίαις.*»

Καὶ ὀλίγον ἄνωτέρω : «*Ἐγώ, ἀφοῦ ἐφωδίασα τὸ φρούριον τῶν Ἀθη-
» νῶν μὲ δ.τι ἡδυνήθην, ἐκστρατεύω μὲ ὀλίγας στρατιωτικὰς δυνάμεις
» ὅχι ν' ἀντιπαραταχθῶ εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀπαιτήσω μὲ
» τὰς ὑποσχέσεις, ἕως ὅτου νὰ γλυτώσω μερικὰ ἀδύνατα παιδιὰ καὶ
» γυναῖκας καὶ νὰ συνάξουν τινὰ ἀπὸ τὰ εἰς τὰ ἀλώνια εὐρισκόμενα
» γεννήματα*»¹.

«*ν' ἀποθάνουν μὲ τᾶρματα εἰς τὰς χεῖρας ἐντίμως ὑπὲρ τῆς νομίμου ἐλευθε-
» ρίας τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τους ἢ νὰ προστρέξουν εἰς τὰς ἀγκάλας
» μιᾶς βασιλείας, ὅπου νὰ τοὺς δεχθῇ διὰ ὑπάρχουσ καὶ νὰ ζήσουν μὲ νόμους
» βασιλικούς καὶ ὅχι μὲ τὸ κέφι τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου καὶ τὴν αὐτοθέλητον
» τυραννίαν του. Αὐτὰ ζητᾷ ὁ λαὸς καὶ στέλνει καὶ τὴν ἰδίαν κόπιν εἰς τὸν
» Βασιλέα, μὲ χέρι τῶν νομίμων τῶν βασιλέων Ἐλτζήδων· λοιπὸν σοῦ τὰ γράφω,
» ὅπου νὰ τὰ στείλῃς καὶ νὰ μᾶς ἔλθῃ ἢ θέλῃς εἰς αὐτὰ τῆς Βασιλείας του,
» ὅτι πλέον ὁ λαὸς ἀπὸ τὸ φέρεσιμ τοῦ Μπερκόφτσαλη δὲν δίδει πίστιν εἰς ἄλλου
» ἀπόφασιν παρὰ τοῦ ἰδίου, καὶ ὕψαινε θεόθεν.*»

«*15 Νοεμβρίου 1822.*»

«*Ὁδυόδεις Ἀνδρίτσου.*»

¹ Σχετικὸν πρὸς τὸ ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὸ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ Ζαμπελίου, ὅπερ ἄδηλον ἐκ τίνος πηγῆς ἠρύσθη. Ὁ Ὀδυσσεύς, λέγει, παρηνωχλεῖτο εἰς τὰς κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα πολεμικὰς αὐτοῦ κινήσεις ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ πασᾶ τῆς Καρύστου. «*Οὗτος εἰς τὰς ἐκστρατείας τοῦ Ὀδυσσεύος κατὰ τῶν ἐρχομένων*
«*ὅπως διαβῶσιν ἀπὸ τὰς Θερμοπύλας Τούρκων ἐξέβαινε τῆς Εὐβοίας μὲ ἀρκοῦσαν*
«*δύναμιν καὶ τὸν ἐκτύπει εἰς τὰ νῶτα. Ἰνα θυνηθῇ λοιπὸν νὰ διατηρήσῃ ἐλευ-*
«*θέραν ἐκ τῶν συνεχῶν ἐκείνων καταδρομῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ*
«*διευθύνῃ ἀφόδως ὅλην τὴν προσαχὴν του εἰς τοὺς ἄνωθεν καταβαίνοντας Ὀθω-*
«*μανούς, ἠνέωξε λόγους μετὰ τοῦ Σατράπου ἐκείνου καὶ τόσῳ μᾶλλον διότι τὸν*
«*ἐγνώριτε διατρέχοντα εἰς τὴν αὐλήν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενλή, καὶ συνεφώνησε*
«*τὴν ἐφεξῆς συνθήκην· «Νὰ μὴ πολεμήσῃ ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐφ' ὅλης τῆς διαρ-*
«*κειάς τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἂν ὁ πόλεμος τῶν Ἑλλήνων λάβῃ εὐτυχὲς πέρας, ὁ*
«*Ὀδυσσεύς ὑπέσχετο νὰ στείλῃ ἀσφαλῶς τὸν Ὁμέρ πασᾶν καὶ πάντας τοὺς μετ'*
«*αὐτοῦ Τούρκους καὶ ὅλα των τὰ ὄπλα, τὰ χρήματα καὶ τὰ σκεύη εἰς ὃν τινα τόπον*
«*τῆς Τουρκίας ὁ Ὁμέρ αὐτὸς προκρίνει· ἂν δὲ ὁ Σουλτᾶνος ἐπιτύχῃ νὰ σθέσῃ*
«*τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Ὁμέρ ὑπέσχετο νὰ ἐμβῇ πρῶτος μὲ τὸν στρατὸν του εἰς*
«*τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐμποδίσῃ ὅσον τὸ δυνατόν πᾶσαν παρὰ τῶν*
«*ἄλλων Τούρκων σφαγὴν καὶ φθοράν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Ἄν ὁ Ὀδυσσεύς,*
«*πρὶν ἢ συμφωνήσῃ, δὲν ἔλαβε τὴν ἄδειαν καὶ τὸ κύρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερ-*
«*νήσεως, ἔσφαλε βέβαια. Ὅτι δὲ ἡ συνθήκη αὕτη ἦτο ἀναγκαία καὶ κατέστη*

Τὸ μόνον ἴσως ἀληθές καὶ βέβαιον ἐκ τῶν ἐπιρριπτομένων κατ' αὐτοῦ εἶναι ὅτι ἐγένοντο πρὸς αὐτὸν δελεαστικαὶ προτάσεις ἐκ μέρους τῶν ἐχθρῶν, αὐτὸς δὲ παραφερόμενος ἐκ τοῦ φιλεκδίκου πάθους του, ἐσαγηνεύθη ἐξ αὐτῶν. Ἄλλως τε δέ, ὡς μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐπιστολῆς, μετὰ πολλῶν ἐκ τῶν ἐπισήμων Ὀθωμανῶν ἀρχηγῶν, καὶ μάλιστα τῶν Ἀλβανῶν, ὁ Ὀδυσσεὺς διετέλει ἀνέκαθεν εἰς σχέσεις φιλικάς, διότι καλῶς γινώσκων τὰ ἥθη καὶ τὰς συνηθείας των, περιποιεῖτο καὶ ἐκολά-
 κευεν αὐτοὺς πανούργως. Εἶναι δὲ περίεργος ἢ ἐμπιστοσύνη, ἣν ἐδεί-
 κνυσεν πρὸς αὐτὸν πολλάκις οἱ ἐχθροί. Ὅτε ἐπανερχόμενος ἐκ Καλαβρύ-
 των συνῆψε μάχην ἐν Ἀκράτῃ πρὸς τὰ αὐτόθι λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ
 Δραμαλη, εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέρως παρεδόθησαν οἱ Τουρκαλβανοὶ Ἰουσοῦρ
 βέης καὶ Ταμάζης Μπίμπασης μετὰ δεκάεξ ἐκ τῶν συντροφῶν των, ὠδή-
 γησε δὲ πάντας μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Τρίπολιν, ὁπόθεν εἶτα κατήλθεν εἰς
 Ἄστρος χάριν τῆς Συνελεύσεως. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀχώριστος αὐτοῦ
 φίλος καὶ ὁπαδὸς ἦτο ὁ Ὀθωμανὸς Μουσταφᾶς. Παρευρέθη μετ' αὐτοῦ
 εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, κατ' ἀξιοπίστους δὲ μαρτυρίας, αὐτὸς ἦτο ὁ
 πρῶτος τουφεκίσας καὶ φονεύσας τὸν Δερβίσην, τὸν προπορευόμενον τοῦ
 ἐπερχομένου τουρκικοῦ στρατοῦ. Ὡστε τὸ ἐπεισόδιον τοῦ γνωστοῦ ποιή-
 ματος τοῦ Ζαλοκώστα καὶ ὁ ἐν αὐτῷ διάλογος μεταξὺ Ὀδυσσεὺς καὶ
 Δερβίσου εἶναι φανταστικός. Ὁ εἰρημένος δὲ Μουσταφᾶς καὶ μετὰ τὸν
 θάνατον τοῦ Ὀδυσσεὺς παρέμεινεν ἀγωνιζόμενος μετὰ τῶν Ἑλλήνων
 ἕως τέλους τῆς Ἐπαναστάσεως, ἐπὶ Κυβερνήτου δὲ ὑπηρετεῖ φέρων τὸν
 βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ εἰς τὰ ἐλαφρὰ σώματα. Ὁ Μουσταφᾶς μετὰ τοῦ
 Αἰγυπτίου Μαμελούκου Δαβουσί τοῦ φονευθέντος ἐν Πέτῃ κατὰ τὴν
 καταστροφὴν τῶν Φιλελλήνων, περί οὗ ἔγραψα ἀλλαχοῦ, εἶναι οἱ μόνοι
 γνωστοὶ Φιλέλληνες ἐκ τῶν Μουσουλμάνων. Καὶ λέγω γνωστοί, διότι δὲν
 εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑπῆρξαν καὶ ἄλλοι τόση ἦτο τότε ἡ μεταξὺ Ὀθωμα-
 νῶν καὶ Ἑλλήνων ἐπιμιξία. Μέχρις ἐσχάτων ἔζη ὑπέργητως τις ἀγωνι-
 στῆς φέρων καὶ τὸ μετάλλιον τοῦ Ἀγῶνος, ὅστις, ὡς διετείνοντο πολλοὶ
 τῶν πρεσβυτέρων, ἦτο Τοῦρκος, προσελθὼν μετὰ τὸν Ἀγῶνα εἰς τὸν

« ὠφέλιμος, ἀπεδείχθη, διότι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔμεινε δι' αὐτῆς νικητῆς πάντοτε
 « τῶν ὅσοι κατέβαιναν ἀπὸ τὰ στενὰ καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλὰς διετηρήθη ἐλευ-
 « θέρα καὶ ἀβλαβής. Καὶ ὁμως ἡ συνθήκη αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς
 « ἐχθροὺς του νὰ τὸν κατηγορήσωσιν ὡς φιλότουρκον καὶ προδότην καὶ τηροῦντα
 « μυστικὴν ἀλληλογραφίαν καὶ ἐννοούμενον μὲ τὸν ἐχθρόν. »

Χριστιανισμόν. Πολλοί τῶν ἄναγνωστῶν μου τὸν ἐνθυμοῦνται ἴσως προσερχόμενον εἰς τὰς τελετὰς μὲ τὸν λευκὸν τοῦ πώγωνα καὶ μὲ τὴν κυρτὴν τοῦ σπάθην.

Ε'

Ἡ πρώτη μετὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ σκέψις τοῦ Ὀδυσσεῶς ἦτο νὰ στραφῇ κατὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ νὰ ἐκδικηθῇ κατὰ τῶν μισητῶν αὐτῷ προκρίτων. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἐπεμύε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους τὸ ἐπόμενον τελεσίγραφον :

« Κύριοι πρόκριτοι τῶν Ἀθηναίων ἀδελφικῶς σᾶς ἀσπάζομαι.

» Σᾶς ἔχω στείλει τόσα γράμματα διὰ νὰ μοῦ στείλετε τὰ γρόσσια μου
 » καὶ τοῦ λόγου σας μοῦ δείχνετε τὴν Διοίκησιν. Ἐγὼ τῆς Διοικήσεως
 » γρόσσια δὲν ἔδωσα παρὰ ἐσᾶς, καθὼς στέκει εἰς τὰ χέρια μου καὶ ἡ
 » ὁμολογία σας καὶ στέκουν καὶ εἰς ἐσᾶς τὰ γρόσσια μου καὶ ἐφόδια τοῦ
 » Κάστρου. Λοιπὸν ἰδοὺ ὅπου σᾶς γράφω καὶ ἐτούτην τὴν φορὰν ἀκόμη
 » ὅτι νὰ μοῦ στείλετε τὰ γρόσσια μου καὶ τὸν γιατρόν μου, ὅπου μοῦ
 » βαστάτε¹, ἢ νὰ ἡξεύρετε ὅπου θὰ στείλω νὰ σᾶς κάψω ταῖς ἐλθαῖς

¹ Περὶ τοῦ πεφημισμένου τούτου Ὀθωμανοῦ ἐμπειρικοῦ ὁ Σουρμελῆς γράφει τὰ ἐξῆς: « Οὗτος εἶνε ὁ ἐπιτήδειος χειρουργὸς Ἀσάνης Ταλαντινὸς Τούρκος, γενόμενος αἰχμάλωτος, ἢ νὰ εἴπω ὀρθότερον, σωθεὶς μόνος τῶν ἐν Ἀταλάντῃ Τούρκων διὰ τὴν τέχνην του, ἀπασφαγόντων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του τῶν τέκνων καὶ τῆς γυναικὸς του. Οὗτος ἐθεράπευσε, καὶ διὰ νὰ εἴπω μᾶλλον, ἔσωσε πολλοὺς Ἑλλήνας τραυματισμένους καιρίως. » Ὁ δὲ Χρ. Βυζάντιος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Τακτικοῦ Στρατοῦ (ἐκδ. 6' 1874, σελ. 272—273) λέγει: « Τὰ φάρμακα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ ἀγαθὸς ἐμπειρικὸς ἱατρός Σούρμπης Ἀθηναῖος, ἐξέλιπον· μόνον δὲ ὁ φιλάνθρωπος χειρουργὸς Κούρταλης, καίτοι Μωαμεθανός, ἔδιδε χεῖρα βοηθείας εἰς τοὺς πληγωμένους· ἀλλὰ καὶ οὗτος στερούμενος τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦντων φαρμάκων, κατεσκεύαζεν ἀλοιφὰς ἐκ τοῦ ἐκεῖ εὑρεθέντος κηροῦ καὶ τοῦ στέατος τῶν σφαζομένων φορτηγῶν ζώων, ἰδίως δὲ ἐκ τοῦ ὄνου τοῦ ἔχοντος πολὺ στέαρ, τὸ δὲ κρέας αὐτοῦ εἶναι τρυφερώτερον τοῦ ἵππου καὶ τοῦ ἡμιόνου τοῦ ἔχοντος τὸ κρέας σκληρότερον τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ τὸ χεῖριστον πάντων εἶναι ὅτι καὶ τὰ πρὸς ἐπίδεσιν τῶν πληγῶν πανία ἐξέλιπον· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ὡς φοροῦντες φουστανέλλας καὶ πλατείας βράκας, ὡς οἱ πλείστοι τῶν Ἀθηναίων, ἔκοπτον ἐξ αὐτῶν τεμάχια καὶ ἔδενον τὰς πληγὰς των, οἱ δὲ τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὡς μὴ φέροντες ἄλλο ἔνδυμα εἰμὴ μόνον ἐν ἱματίδιον καὶ ἐν πανταλόνιον, στερούμενοι καὶ αὐτῶν τῶν ἐπίδεμάτων, προσέτρεχον εἰς τὸ ἔλεος τῶν ἄλλων, καὶ ἰδίως εἰς τὰς ἐκεῖ οἰκογενεῖας, αἵτινες

» καὶ τὰ σπαρτά. Καὶ μὴ φαντάζεσθε μὲ τὴν Διοίκησιν, ὅτι ἐγὼ εἰς
 » τὸ δίκαιόν μου ἐπανωθείς δὲν φοβοῦμαι οὔτε τὸν Θεόν. Λοιπὸν νὰ
 » ἡξεύρετε τοῦτο, ὅτι ἐσεῖς γρόσσια καὶ γιατρόν μου δὲν κρατεῖτε, ὅτι
 » ἀποφασίζω καὶ χάνω ὅ,τι ἂν ἔχω καζαντήσει ἕως τῶρα, πλὴν ἀπὸ
 » αὐτὰ δὲν τραβῶ χέρι ἀπὸ ἐσᾶς, καὶ σὲ πέντε ἡμέραις προσμένω ἀπό-
 » κρισίν σας ἢ μοῦ τὰ στέλλετε ἢ ὄχι. Εἰ δὲ πάλιν καὶ σᾶς ἔχω πάρει
 » τίποτις ἐθνικά, ἢ τζερεμέδες ἢ ἀπὸ τὸ κάστρον σας πράγματα, κάμετε
 » τὸν λογαριασμόν μου καὶ βαστάξετε. Σᾶς λέγω τοῦτο μόνον ὅτι μὴ
 » θέλετε δύο τρία ἄτομα νὰ πάρετε καὶ τὸν ἐπίλοιπον λαὸν τῆς ἐπαρ-
 » χίας εἰς τὸν λαϊμόν σας. Καὶ ὑγιαίνετε.

» 1825, Φεβρουαρίου 13».

[Ἔπεται συνέχεια]

ΧΑΡ. ANNINOS

» ἔδιδον εὐχαρίστως αὐτοῖς ὅ,τι καὶ ἂν εἶχον, ὡς συνδόνια καὶ λοιπά.» (Ἴδε καὶ
 ὅσα ἄλλα λίαν περίεργα καὶ ἐνδιαφέροντα περὶ τραυματιῶν ἀναφέρει ὁ Βυζάν-
 τιος ἐν ταῖς Σημειώσεσι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, σελ. 383). Φαίνεται ὅτι τὸν Κούρ-
 ταλὴν τοῦτον ἐζήτησεν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποστείλας πρὸς τοῦτο ἓνα Βούλγαρον
 μετὰ τριῶν στρατιωτῶν, καθὼς ἀνεκοίνωσε πρὸς τὸν Γκούραν ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ
 Διονύσιος Εὐμορφόπουλος δι' ἐπιστολῆς τοῦ ἐκ Μεγάρων ἀπὸ 25 Νοεμβρίου
 1824, εὐρισκομένης ἀνεκδότου εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς ἐνταῦθα Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνο-
 λογικῆς Ἑταιρείας, μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ Γκούρα. Ὁ τὰ ἐγγράφα ταῦτα
 ἀντιγράψας καὶ ὑπομνηματίσας Ἰωάννης Βλάχος, περὶ οὗ προανέφεραμεν, σημειοῖ
 περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Ὀθωμανοῦ ἱατροῦ τὰ ἐπόμενα: «Οὗτος ὁ Κούρταλὴς ἦτον ἓνας
 » τῶν Ὀθωμανῶν τοῦ Ταλαντίου καὶ ὡς γνωστὸς χειροῦργος ἱατρὸς ἐφυλάχθη
 » ἀβλαβῆς ἀπὸ τὴν πρώτην ὁρμὴν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.
 » Ἐθεράπευσε πολλοὺς πληγωμένους Ἕλληνας, καὶ μάλιστα τοὺς περισσοτέρους
 » ἐξ αὐτῶν παρ' ἄλλων ἱατρῶν ἀποφασισμένους διὰ θάνατον. Ὁ Ὀδυσσεὺς νομί-
 » ζοντάς τον ἀναγκαῖον διὰ τοὺς πληγωμένους του, τὸν ἐπεριποιεῖτο κάλλιστα,
 » τὸν ὁποῖον καὶ ἔφερε μαζί του εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἔμεινεν ἕως εἰς τὴν
 » κυρίευσιν τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁφέλησε πάρα
 » πολὺ τοὺς πολιορκουμένους Ἕλληνας καὶ τέλος μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ φρου-
 » ρίου τούτου κατὰ τὴν συνθήκην, ἔμεινε μὲ τὸν Κιουταχῆν καὶ ἐστάλθη παρ'
 » αὐτοῦ εἰς Εὐρίπον, ὅστις καὶ εὐρίσκεται ἔτι ἕως σήμερον εἰς αὐτὸ τὸ μέρος.»
 (Ἴδε ἀριθ. ἐγγρ. 45).